

BOGANMELDELSER

Kjersti Ericsson: Drift og dyd. Kontrollen av jenter på femtitallet. Pax Forlag, A/S, Oslo 1997. Nkr. 208,-. ISBN 82-530-1857-6.

I 1967 publicerede den tidligere psykolog ved Bjerketun Verneskole for piger, Gori Gunvald, sine dagbogsnotater fra perioden 1952-1962. Den udkom fem år efter at skolen blev nedlagt, under stor skandale, efter at offentligheden havde fået indblik i hvad der foregik bag de lukkede døre på pigehjemmet. Gundvalds bog rystede.

Hun spørger i sit indledende kapitel hvordan det kunne gå til, at psykisk/socialt og fysisk skadede mindreårige piger, hensat under statens varetægt, blev institutionelt mishandlet, ydmyget og udsat for overgreb i så mange år uden at nogen greb ind. Og hun spørger videre: Var Bjerketun en undtagelse?

De indespærrede piger protesterede højroset og stak af. Men deres stemmer var lette at affærdige og overhøre, og deres adfærd, med tidens tænkning, let at patologisere. Men hvorfor var der ingen af de mange involverede der protesterede og stoppede det uhyrlige regime? De pårørende, børneværnsnævnene eller andre myndigheder, overlægen eller nogen af de mange ansatte vidner?

Gunvald peger selv på en række forklaringer; manglende faglig kompetence, status og sikkerhed, autoritetsrespekt, tavshedspligt og systemloyalitet. En række væsentlige og betydningfulde forhold, som ikke alene givetvis har muliggjort års overgreb på Bjerketun-pigerne, men som også er medvirkende årsager til at overgreb i fængsler og andre total-institutioner har været og er mulige. (Gori Gunvald: Bjerketun, Pax Forlag, Oslo, 1967).

Kjersti Ericsson går i sin bog dybere og længere ned i dette stykke overgrebshistorie, som er en del af et forskningsprojekt om børneværnsnævnets historie i efterkrigstiden. Arbejdet omfatter gennemgang af bl.a. litteratur om børneværnet og anden relevant norsk og international litteratur. "Dette er en slags bakteppe for beretningen om jentene på Bjerketun."

Analysen af Bjerketun-pigerne er baseret på en gennemgang af alt tilgængeligt institutionsmateriale fra perioden 1951-1961 vedrørende Bjerketun, d.v.s. indlæggelsesprotokoller, elevjournaler m.m. på de 194 indskrevne piger, hvoraf der er gennemført en særlig grundig analyse af 45 pigers historier.

Pigerne er dermed ikke direkte synlige i bogen. Med afsæt i de professionelles dokumenter får vi imidlertid dels et indirekte indblik i disse pigers liv og historie, og dels, og nok så væsentligt, et autentisk vidnesbyrd om hvorledes psykologer, læger, psykiatere, socialrådgivere m.v. så pigerne og deres familier, hvorledes de fortolkede deres adfærd og hvordan og med hvilke midler de forsøgte at afrette og tæmme disse "vilde, rå, brutale, primitive og intelligensdefekte, destruktive, umoralske, karakterafgivende og promiskuøse unge piger" – for blot at nævne nogle af de ord der anvendes i de professionelles journaler.

De pædagogiske metoder/disciplineringsmidler spændte fra fratagelse af goder og verbal moralisering, psykiatriske observationer, tilbagevendende personligheds- og intelligens-testninger til fysisk ritualiseret magtanvendelse, påtvungne gynækologiske undersøgelser (typisk efter springture) og sterilisation. (Det fremgår af de mange journalnotater, at disse blev ført meget grundigt med mange detaljerede beskrivelser af dialoger, hændelser og de professionelle overvejelser og fortolkninger. Det er ikke særligt tænkeligt, at et tilsvarende studie baseret på nutidige journalnotater tilnærmelsesvist kunne bibringe så megen viden).

Langt de fleste af Bjerketun-pigerne var svært psykosocialt belastede piger, forsømte, ofte seksuelt misbrugte og mishandlede, børn af fattige, enlige og hjemløse. De var ofre. Men de opførte sig også i strid med ordentlig moral og tidens opfattelse af hvordan en teenage-pige skulle te sig.

Dermed var de ikke blot ofre. Først og fremmest var de en trussel. En trussel for dem selv, de kunne ende som havnetøser og prostituerede, inficerede med veneriske sygdomme og gravide med børn, hvis tarv de ikke kunne varetage. Og ikke mindst udgjorde de en trussel for alle andre piger (og drenge), for gifte mænd og deres familier og det heteroseksuelle ideal. De var farlige fordi deres uterlighed i bred forstand kunne smitte. Derfor skulle de fjernes fra f.eks. de almindelige skoler og fra samfundet.

Institutioner som Bjerketun skulle "redde og rense". Redde de vildfarne og rense samfundet for bærere af ukvindelig og uskøn adfærd, altså forebygge såvel på det individuelle som på det generelle niveau. Men et ophold var også en straf, en pendant til fængsler for de egentligt kriminelle, og Bjerketun rådede, i tillæg til selve indespærringen, over en stribe af afstraffelsesmidler.

Ericsson viser, gennem sine analyser af journaler og andre kilder, hvorledes forståelsen af og holdningerne til disse unge pigers adfærd ikke alene reflekterer den tids kønsrolle-opfattelse/undertrykkelse og dominerende psykologiske og psykiatriske teorier, men også er et produkt af eller et spejl på mere generelle holdninger til piger/og kvinder præget af kontrol og disciplinering – ikke mindst af seksualiteten. På denne måde handler bogen om langt mere end de elendige på Bjerketun. Den handler om socialisering og disciplinering af piger i 50'erne.

Forfatteren (og undertegnede) er jævnaldrende med de piger hvis skæbne hun fremlægger gennem de professionelle journaler. Vi – og de – var teenagepiger i den samme historiske og kulturelle periode. Det der foregik indenfor Bjerketuns mure var et konsistent udtryk for den dominerende borgerlige holdning til (pigers) krop og køn, dyd og moral i samfundet i øvrigt. Delvist derfor kunne Bjerketun-overgrebene forekomme og delvist derfor blev regimet legitimeret.

Det var i 50'erne at pæne piger i f.eks. Norge og Danmark samlede benene nydeligt skråt på alle skolefotos, at fædrene med alle midler søgte at holde deres pigebørn væk fra alkohol, kys og kærestier, at ordentlige piger ikke havde nogen seksualitet. De måtte nøjes med at drømme om fremtiden med den eneste mand, til hvem de så – med tiden – kunne skænke det bedste og fineste en kvinde kan skænke bort. En stor del af pigernes aktiviteter rettede sig imod en forberedelse til at indgå i dette ene og rene forhold. Det var også i 50'erne at piger var billige og let kunne påklistres betegnelsen "luder", hvis de kyssede og drak, hvis de røg cigaretter, og det var i 50'erne at en del af opdragelsen af pigerne handlede om at videregive skrækhistorier om børnelokkere der gjorde "ting ved småpiger", om mænd med skumle hensigter, om kønssygdomme, graviditet og om ulovlige og livsfarlige aborter.

Det lykkedes naturligvis ikke at tæmme "naturen", men historierne skræmte og skabte billeder. Mange af os der forbrød os mod far og mor – følte skyld- og skamfølelse og måtte i perioder leve med stor angst for opdagelse, bortsendelse og graviditet. En del teenagere i 50'erne er blevet truet med at blive sendt på pigehjem (i det bedre borgerskab hed det f.eks. husholdningsskole i Schweitz) hvis ikke de opførte sig ordentligt: holdt sig fra drenge/mænd/ seksualitet.

Bjerketun tog over hvor forældrene måtte give op. Målet var det samme inden for institutionen og udenfor: at lede pigerne til en sikker havn – gerne ind i et ægteskab med børn. Derfor blev der på institutionen lagt stor vægt på at oplære pigerne i de væsentligste huslige sysler, akkurat som man gjorde det i kvindefængslerne, beskrevet andetsteds af bl.a. Liv Finstad.

Drift og Dyd handler om langt mere end magtudøvelse og undertrykkelse over for et par hundrede uvrerne og udstødte piger i Norge. Den er en teoretisk, institutionshistorisk, kul-

turhistorisk og seksualhistorisk/politisk grundig og betydningsfuld bog, i en grad der ikke kan behandles fyldestgørende i en kort anmeldelse. I nordisk sammenhæng kan bogen ses som en videreførelse af Tove Stang Dahls arbejde (f.eks. i Barnevern og Samfunnsvern, 1978) og de diskussioner og forståelser der bl.a. udvikledes i det nordiske kvinde-kriminologiske samarbejde under fællestemaet: social kontrol af kvinder, som bl.a. resulterede i bogen *Kvinnerns Skyld* (red.: Cecilie Højgård og Annika Snare, Pax, 1983).

Om end dokumenterne, som denne vigtige bog er baseret på, er omkring 40 år gammel skriver Ericsson nutidshistorie. For det første fordi en del af de piger som dokumenterne handler om, trods overdødelighed i gruppen, lever og bærer erindringerne og arrene fra tiden på Bjerketun. For det andet fordi den lærdom, vi kan trække af Bjerketun-eksemplet, kan bruges til at holde øjnene åbne for tilsvarende overgreb (måske i moderniseret form) som findes i totalinstitutioner i dag, og som er muliggjorte og bliver legitimerede på måder der ikke behøver at adskille sig væsentligt fra dengang. For det tredje har bogen sin uhyggelige aktualitet i en nordisk sammenhæng, hvor sager om tvangssterilisationer, der blev gennemført på åndsvage og andre "unormale", såsom vagabonder og prostituerede fra slutningen af 1920'erne og (i Danmark) helt frem til slutningen af 60'erne, er nået frem til offentligheden. For det fjerde fordi vi lever i en tid hvor racisme og en teknologibaseret mulighed for "klinisk" racehygiejne igen viser sit grimme fjæs.

Og endelig, for det femte, er bogen aktuell fordi den handler om den altid nødvendige diskussion om retssikkerhed, om individets ret og det offentlige magt.

Ida Koch

Kim Etherington: Adult male survivors of childhood sexual abuse. Pitman Publishing, London 1995. ISBN 0-273-61656-0. 331 s.

Eric Leberg: Understanding Child Molesters. Taking Charge. SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1997. ISBN 0-7619-0186-8. XVI + 264 s.

En undersøgelse fra 1988 gav som resultat, at 67% af de adspurgte mandlige seksualforbrydere oplyste, at de selv havde været udsat for seksuelle overgreb som børn. Da de blev stillet i udsigt, at de måtte underkaste sig en test med løgnedektor, holdt "kun" 29% af dem fast ved oplysningen (Leberg, 1997:225). Denne beretning viser tre ting: At tabuet omkring drenge/mænd som ofre for seksualforbrydelser er ved at blive brudt, at offerrollen kan bruges som bortforklaring/undskyldning, og at op imod en tredjedel af i hvert fald denne undersøgelsespopulation var ofre før, de blev forbrydere.

De to bøger, der her skal omtales, tager tilsyneladende udgangspunkt i henholdsvis ofre og forbrydere. Kim Etherington, der har en baggrund som rådgiver og supervisor i det britiske sundhedsvæsen, baserer sin bog på omfattende interviews med 25 mænd, som har "overlevet" seksuelle overgreb i barndommen. Bogens målgruppe er terapeuter, rådgivere, psykologer, socialarbejdere og andre, som beskæftiger sig med at mildne virkningerne hos klienter med dette problem. Eric Leberg har mangeårig erfaring som tilsynsførende (probation officer) med prøveløsladte seksualforbrydere i USA. Hans bog beskriver den indsigt, han herved har fået, og retter sig til såvel professionelle som pårørende, der har kontakt med denne type forbrydere. Begge bøger indeholder en del illustrerende case stories.

Etherington beskriver på baggrund af teorier om mandens seksuelle udvikling og socialisering de følger, som seksuelle overgreb i barndommen kan få og – i de aktuelle 25 tilfælde – har haft uden at postulere repræsentativitet. Der er tale om meget forskellige typer af

overgreb begået af fædre, mødre, familiemedlemmer, lærere m.v. såvel som af fremmede. Nogle af mændene har været udsat for en enkelt handling, andre er blevet misbrugt flere gange ugentligt gennem det meste af barndommen af begge forældre i fællesskab. De, der forsøgte at gøre opmærksom på overgrebene, mens de var børn, blev som regel ikke troet, og ingen af tilfældene er nogen sinde blevet meldt til politiet. Som voksne oplever 23 af de 25 mænd store seksuelle vanskeligheder. En nu 49-årig mand masturberer f.eks. 6-7 gange om dagen og har aldrig oplevet orgasme med en kvinde. De fleste andre oplyser, at de er bange for kvinder og intime forbindelser, har voldsfantasier, er promiskuøse, besøger prostituerede eller selv er prostituerede, bruger pornografi etc. Mere end en trediedel oplyser, at de er usikre på deres egen kønsidentitet, og to angiver sig selv som pædofile, mens flere andre er homoseksuelle. En femtedel er dømt for seksualforbrydelser, og i alt er halvdelen dømt for en eller anden forbrydelse. Bogen slutter med et kapitel om terapeutisk arbejde med mænd, der blandt deres problemer har en barndom med seksuelle overgreb, og den konstaterer, at der ikke er så store forskelle mellem mænd og kvinder på dette område. De forskellige stadier i en behandlingsproces beskrives, og til sidst efterlyses "a healing society", hvor mænd og kvinder (dreng og piger) socialiseres til at drage omsorg i stedet for at udnytte – også på det seksuelle område.

Lebergs ærinde er at beskrive, hvor manipulerende "child molesters" er, og hvordan folk, der kender dem, kan medvirke til, at de ikke gentager deres forbrydelser. Han beskriver, hvordan en pædofil er i stand til at få en mors – og derefter et barns – tillid og langsomt ved "grooming behavior" opnå barnets "medvirken" til de seksuelle handlinger, som han ønsker. Der er afsnit om benægtelse, hemmeligholdelse og manipulation foruden om de undskyldninger, som den pædofile bruger: Det var barnets egen skyld, det var moderens skyld, det var alkoholens skyld etc. Der er også beskrivelser af, hvad god efterforskning efter forfatterens mening bør bestå i, og hvilke retningslinjer professionelle, herunder tilsynsførende i den frie kriminalforsorg, såvel som ikke-professionelle bør følge i kontakten med dømte seksualforbrydere. Endelig er der et kapitel om behandling i lokalsamfundet af denne type forbrydere. Generelt interesserer Leberg sig ikke for forbrydernes baggrund eller for mulige forklaringer på, at de nu opfører sig på den beskrevne måde. Bogen er ikke præget af den store indføling med disse mænd, men snarere af "systemets" kamp imod dem og af den generelt ophedede debat i USA om seksuelle overgreb mod børn. Forordet til bogen er skrevet af Lucy Berliner, der i mange år har været i frontlinjen på dette område. Hendes afsluttende bemærkninger skal citeres in extenso (s. xi):

Protecting children from known sex offenders is a shared responsibility. After all, the best protection would be ensuring that a sex offender is never alone with a child, and only friends and family can make sure this never happens. Community corrections officers, treatment providers, and community members who are informed about sex offenders and who are alert to manipulations and deceit can together make the world much, much safer for children.

Tilsammen giver de to bøger god viden om et område af stor vigtighed: De onde cirkler af mishandlede drenge, der vokser op og bliver mishandlende mænd, hvis ofre (drenge som piger) risikerer at få et dårligt liv. Og Etherington gør udtrykkeligt opmærksom på, at kvinder også begår seksuelle overgreb mod børn – det sidste tabu?

Sven-Åke Christianson: Traumatiske erindringer. Hans Reitzels Forlag, København 1997. ISBN 87-412-2915-0. (Oversat fra svensk: *Traumatiske minnen*, 2. udgave, Natur og Kultur, Stockholm 1996).

James Garbarino, Frances M. Stoss m.fl.: Hvad børn kan fortælle os. Om tolkning og vurdering af kritisk information fra børn. Hans Reitzels Forlag, København 1997. ISBN 87-412-2897-9. (Oversat fra engelsk: "What Children Can Tell Us", Jossey-Bass Inc. Publishers, San Francisco, 1992).

Spørgsmålet om børns troværdighed fik fornyet aktualitet over hele den vestlige verden op gennem 1980'erne, da der kom fokus på seksuelle overgreb mod børn, specielt incest og lignende inden for familiens egne rammer. Indtil da havde det været et relativt fast antaget dogme, såvel i strafferetlig teori og praksis som blandt psykiatere, psykologer og psykoterapeuter, at børn ofte fantaserer om seksuelle overgreb, der ikke har fundet sted i virkeligheden. Specielt blev der fra ekspertsider advaret mod fantasifulde pubertetsspiger. I øvrigt var holdningen den, at hvis overgrebene ikke var til at komme udenom, så var de nok fremprovokeret af børnene selv. "Lolita" blev til mere end en litterær fiktion.

Debatten mellem dem, der sætter spørgsmålstejn ved dette billede, og dem, der holder fast i det, blev – og er stadig – hidsig og til tider direkte hadefuld. I Sverige foregår den bl.a. mellem kliniske psykologer og såkaldte vidnepsykologer. Christiansons bog, der fremtræder som et nøgternt og velunderbygget bidrag til denne debat, er baseret på egen retspsykologisk forskning, bl.a. sammen med den anerkendte amerikanske psykolog Elizabeth Loftus, og en stor del af den nyeste internationale viden på området. Den sætter børns evne til at huske og gengive traumatiske erindringer ind i en større teoretisk sammenhæng, der også omfatter problemer omkring øjenvidners (f.eks. Lisbet Palmes) iagttagelser og voldsforbryderes erindringer. Den beskriver, hvordan hukommelsen virker, hvordan emotionelle erindringer dannes og bearbejdes i hjernen, hvordan hukommelsestab og -forstyrrelser opstår, og hvordan traumatiske begivenheder genkaldes. Der er et særligt kapitel om "traumatiske erindringer i retssalen", der tager udgangspunkt i straffesagen mod Christer Pettersson og beskriver striden mellem ekspertvidner. I den forbindelse rejses spørgsmålet, om psykologer bør optræde som domstolens sagkyndige eller som parternes vidner. Christianson er klart tilhænger af det første alternativ. I kapitlet om "erindringer hos børn" er konklusionen, at børns erindringsevne er bedre og mere sofistikeret, end mange voksne tror, og at voksnes erindring om barndomsbegivenheder er mere korrekte og pålidelige, end f.eks. vidnepsykologer og jurister tidligere har ment. Han gør opmærksom på den risiko, der er forbundet med en terapi, som nærmest forudsætter psykologiske problemers sammenhæng med seksuelle overgreb i barndommen. Han påviser, at børn ofte kan have motiver til at lyve, vel at mærke om, at overgreb ikke er foregået. Hvis der fremsættes usande påstande om overgreb, er det som alt overvejende hovedregel voksne, der har motiver til at fremkomme med dem på børnenes vegne. Kapitlet slutter med forfatterens personlige refleksion, hvor det bl.a. hedder: "Den, der fortæller om seksuelle overgreb som barn eller voksen, må tages meget alvorligt. Desværre vil mange voksne ikke tro på det, der bliver fortalt. ... Indsigt i, hvilke konsekvenser en uvidende, ignorant eller direkte fej attitude fra voksne får, er en vigtig del af [voksnes bevidsthed og viden om børns evne til at huske]".

Også den anden bog, der skal omtales her, er affødt af behovet for en afbalanceret viden om børns styrker og svagheder som informationskilde bl.a. i straffesager om seksuelle overgreb og i sager om forældremyndighed. Den er skrevet af en gruppe forskere ved Erikson instituttet (stiftet af psykoanalytikeren Erik H. Erikson) i Chicago og bygger på Eriksons teori om barnets trinvis psykosociale udvikling. Et perspektiv på barnet som kilde til vigtig

information forudsætter ifølge forfatterne, at barnets udviklingsmæssige stade tages i betragtning. Det er nødvendigt at forstå, at børns kapacitet skifter i sammenhæng med en serie fortsatte interaktioner med deres sociale omgivelser. Børn er både biologiske og sociale væsener. Det er ikke nok at være opmærksom på deres evne til at gøre sig forståelige. Det er næsten vigtigere at se på den voksnes rolle, når han eller hun definerer den proces, hvorved information fra børn søges opnået. Der er derfor specielle kapitler om "voksnes fordomme og forventninger i forbindelse med kommunikation" med børn og "retningslinjer for interview med børn". Desuden er der kapitler om børns emotionelle, kognitive og sproglige udvikling – det sidste med yderst illustrerende eksempler på voksnes misforståelser af børns budskaber, ligesom problemer med kommunikation på tværs af kulturelle barrierer beskrives. Ikke-verbal kommunikation med børn i form af leg og observation gennemgås, og forskellige testmetoder beskrives. Endelig omtales børns besøg hos lægen og børns optræden som vidner, i begge tilfælde med vægt på den voksnes kommunikative evner. Generelt kan man sige, at jo større kompetence den voksne har på dette område, jo mindre kompetence behøver barnet at have for at blive hørt og forstået.

Begge bøger kan anbefales til bl.a. alle professionelle, herunder aktører i straffesystemet, som tør forlade de gamle dogmer om børns mangel på troværdighed og deres fantasier om seksuelle overgreb, og som er villige til at erhverve sig en nuanceret viden om, hvad børn kan fortælle os om deres traumatiske oplevelser, hvordan voksne kan hjælpe dem med at få erindringerne sat på ord eller formidlet på anden vis, og hvilke konsekvenser voksnes mangel på vilje og viden kan have for børnene.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

AIDS und Strafrecht. Herausgegeben von Prof. Dr. Andrzej J. Szware. Duncker & Humblot, Berlin 1996. ISBN 3-428-08746-1. 324 s. DM 168.

Den 1-5.6.1994 ordnades i Poznan ett rättsvetenskapligt symposium "AIDS und Strafrecht." Primus motorn var professor Andrzej J. Szware. På symposiet fanns 61 deltagare från 16 länder.

Boken *AIDS und Strafrecht* består av på symposiet presenterade referat, som nedan beskrivs med några ord, och de rapporter som ordförandena skrivit om den diskussion som fördes efter varje presentation av ett referat.

En omfattande inledning till tematiken görs av Bernd Schünemann under rubriken *AIDS und Strafrecht*. Han betonar särskilt frågorna kring HIV-testning, sekretess och det straffrättsliga ansvaret för smittoöverföring. Senare tas närmare upp Schünemanns syn på den sistnämnda frågan.

Schünemann hör till dem som utarbetar sina ställningstaganden med hänsyn till och strävan efter en enhetlig strategi för att bekämpa spridningen av HIV-smitta. Hans argumentation baserar sig på författningen, och en kontrollpolitisk dimension är synbar. Han anser att den tyska AIDS-politiken präglas av "Berührungsangst." Just då det råder en moralisk pluralitet i samhället behövs det enligt Schünemann en förstärkning av betedenormerna också med hjälp av straffrätten. Till Schünemanns rekommendationer hör bl.a. införandet av sekretessplikten för vissa AIDS-rådgivare.

Frank Höpfel redogör i sitt bidrag för *Strafrechtliche Probleme des HIV-Tests*. Höpfel lägger märke till att regleringen av när och hur man får HIV-testa är tämligen oenhetlig redan

inom Europa. Man behöver därför koordination. En viktig frågeställning är just villkoren för HIV-test och hur det s.k. hemliga HIV-testet bedöms straffrättsligt. Rättsgott som kränks vid ett hemligt HIV-test är självbestämmandet; det är fråga om "Vergewaltigung des Patienten" (s. 111). I Österrike finns det en brottsbeskrivning, Eigenmächtige Heilbehandlung (ÖStGB 110 §) som är intressant i sammanhanget. I straffprocessen kan HIV-test också vara problematiska; ett sådant test kan äventyra den misstänktes rätt att inte behöva medverka till bevisföringen mot sig själv.

Det kan noteras, att Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna nyligen dömde den finska staten till ansvar i ett fall där frågan gällde bl a om och hur man kunnat använda en tredje persons hälsouppgifter i ett brottmål, där en HIV-inficerad man åtalades för våldtäkt och försök till dråp mm (Case of Z v. Finland, 25.2.1997).

Dieter Meurers tema är *AIDS und strafrechtliche Probleme der Schweigepflicht*. Sekretess är en avgörande fråga inte bara för straffprocessen, utan också för hela kontrollpolitiken. En HIV-inficerad har naturligtvis ett stort intresse av att hans/hennes HIV-status inte avslöjs för utomstående. Problemet är att andra kan ha ett intresse att få veta om denna status; det kan vara fråga om make/maka, släktingar, arbetsgivare, personal på en anstalt, offer vid en straffprocess etc.

Det gäller att avväga olika intressen. Intressen kan ha olika vikt i olika sammanhang. Meurer ägnar störst uppmärksamhet åt relationen mellan en HIV-inficerad person och någon, som riskerar att bli smittad. Hur bör/får tex en läkare göra, om hans patient inte bryr sig om huruvida en annan får smittan eller inte? Bryter nämligen en läkare obefogat sekretessen, gör han sig skyldig till brott (StGB 203 §).

Principiellt väger enligt Meurer den HIV-negativa personens intresse att undvika HIV-infektion tyngre än den HIV-positiva personens rätt till att hemlighålla sin HIV-status. Därför kan nöd (StGB 34 §) fungera som rättfärdigande grund för att bryta sekretessen. Under förutsättningar som anges i 138-139 § StGB har en läkare till och med en anmälningsplikt, när någon ämnar beröva en annan livet. En plikt till att bryta sekretessen kan möjligen också härledas av kriminaliseringen av underlåtenhet att bistå nödställd (StGB 323c §).

Klaus Geppert tar i sin uppsats *AIDS und Strafvollzug* upp problem som anknyter sig till den situationen att en HIV-smittad person är berövad friheten på grund av ett brott. Fängelseförhållandena är särskilt ägnade till smittoöverföring eftersom det förekommer *needle sharing* och oskyddade sexualkontakter. Enligt Geppert bör man också i fängelset först och främst förstärka de enskilda fångarnas förmåga till att skydda sig själva mot HIV-smitta.

Det att man är fånge rättfärdigar i sig inget HIV-test. I syfte att avvärja smittoöverföringar måste kondomer finnas fritt till förfogande. Geppert är emellertid inte beredd att ge fångarna rena envägssprutor.

Cornelius Nestler behandlar problematiken med fängelse och HIV-smittade ur en annan synvinkel i sin uppsats *AIDS – Strafzumessung und Sicherungsmassnahmen*. I förhållande till den HIV-smittades straffansvar, som på grund av t.ex. bevisproblem överhuvudtaget bara kan aktualiseras mycket sällan, är straffmätning i fråga om en HIV-smittad gärningsman ett realproblem. Problemet gäller naturligtvis alla brottstyper och inte bara fall, där någon döms för ett förfarande som är ägnat att sprida smittan vidare.

Nestler betonar, att fängelsestraffet är det strängsta straffet och HIV-infektion är ett fruktansvärt öde. Det gäller att så mycket som möjligt undvika att kombinera dessa två högst negativa saker. Man måste skilja mellan straffvärde och sanktionsvärde. Utgångspunkten är proportionalitetsprincipen, som dock inte leder till lika långa utan lika hårda straff. Ett 3

års fängelsestraff är någonting helt annat för en frisk 30-åring än för en person i AIDS-stadiet. Ett tidsbundet straff måste förbli en episod i den dömdes liv, det får inte betyda fängelse på livstid.

HIV-infektion bör enligt *Nestler* påverka straffet i lindrigare riktning på så många stadier i sanktionssystemet som möjligt. Det är alltså inte bara fråga om straffmätning utan också t.ex. om villkorlig frigivning. Vidare måste man beakta inte bara själva AIDS-fasen, utan redan HIV-infektionen.

Kazimierz Buchalas tema är *AIDS und strafrechtliche Aspekte der unterlassenen Hilfeleistung*. En läkare har naturligtvis en plikt att sköta om patienter oberoende av om de är HIV-smittade eller inte. Underlåter han detta – tex på grund av fruktan för att patienten är HIV-smittad – kan han göra sig skyldig till underlåtenhet att bistå nödställd (art. 164 PStGB, §323c StGB). Straffansvaret förutsätter dock bl.a. viss fara för den nödställdes liv eller hälsa.

Det är fråga om ett egentligt underlåtenhetsbrott. Till detta brott kan också en icke-läkare göra sig skyldig. Det finns dock enligt *Buchala* skillnader mellan lekmän och läkare i hur man bör efterleva plikten att bistå nödställd. Läkarna är nämligen tränade i att veta hur smittan överförs. De kan därför förutsättas handla efter denna merkunskap. Därtill är de förpliktade att utstå något större risker än gemene man. Ingen är dock skyldig att utsätta sig för en betydande fara för HIV-smitta. Ett problem här är att det inte går att direkt säga huruvida t.ex. en person, som borde ges första hjälp i form av mun till mun -metod och som blöder kraftigt, är HIV-smittad.

Hans-Georg Kochs tema är *AIDS und Schwangerschaft – Strafrechtliche Probleme*. *Kochs* utgångspunkt är att man kan med straffansvarsbefriande verkan samtycka till oskyddat sex med en smittad person. Det gäller emellertid att skilja mellan partnern och embryo/fostret som gärningsobjekt. Det kanske mest intressanta problemet här är eventuellt straffansvar för framkallande av skada, tex HIV-smitta, för sistnämnda.

Att åstadkomma graviditet så att embryoet samtidigt blir smittat är inte ett brott även om barnet sedermera föds smittat och dör. Detta bevisar *Koch* med ett exempel: tillverkar man en computer från början så att det finns något fel på den gör man sig inte skyldig till skadegörelse (bortsett från att det kan vara straffritt att skada vad man själv äger).

Ett annat problem är smittandet av redan befintligt embryo eller foster. Tillämpligheten av brott mot liv och hälsa beror i denna situation på huruvida man tänker att gärningsobjektet dvs. en människa redan måste existera vid tidpunkten för gärningen eller om det är tillräckligt att själva följden (döden) möter henne. *Koch* anser att skadandet av embryo/fostret som sådant är strafflöst de lege lata, men borde kriminaliseras (dock alltså inte avlingshandlingen).

Det mest uppmärksammade och populära temat såväl i denna bok som överhuvudtaget beträffande HIV och straffrätt är den HIV-smittades straffrättsliga ansvar för smittofarligt beteende, särskilt vad gäller könsumgänget. Denna debatt har förts av bl.a. *Schünemann, Böttke och Herzberg*.

Redan en ytlig kommentar av bidragens dogmatiska sida förutsätter att man kort beskriver det tyska rättsläget (angående StGB i den lydelse den hade fram till 31.3.1998). Den som "einen anderen körperlich misshandelt oder an der Gesundheit beschädigt" är att döma för misshandel (StGB 223 §). Det finns också kvalificerade former av misshandelsbrott, de mest intressanta är Gefährliche Körperverletzung (StGB 223a §) och Vergiftung (StGB 229 §). "Wer einen anderen tötet, ohne Mörder zu sein" gör sig skyldig till Totschlag (StGB 212 §). Det finns inget sådant farebrott i StGB som skulle kriminalisera det att man blott och bart åstadkommer fara för annans liv och hälsa.

Att smitta någon annan betyder enligt *Bundesgerichtshof* det samma som att skada den-
nes hälsa (StGB 223 §). Då HIV är livsfarlig har skadandet skett "mittels einer das Leben
gefährdende Behandlung" (StGB 223a §). Eftersom man överlätit åt slumpen huruvida
partnern smittas har man (ofta) ansett att *dolus eventualis* är för handen. Däremot har man
(ofta) förnekat uppsåt till döden på grund av tex att gärningspersonen kan ha litat på denna
följds uteblivande.

Detta rättsläge har i doktrinen ansetts kompromissartat. Tröskeln till uppsåt rörande
smittoöverföringen har för det första i några fall varit låg. För det andra är det då ologiskt
att inte följa linjen till slut: när döden är en högst sannolik följd av smittan, är det svårt att
se hur uppsåt till döden inte är för handen om överföringen omfattas av uppsåtet. Några för-
fattare har därför efterlyst *lex specialis*, närmast i form av ett abstrakt faredelikt.

Schünemann har en egen lösning på problemet, nämligen brottet Vergiftung. I och med
att föra in i en annan kroppsvätskor som kan innehålla HIV och som således är ägnade att
smitta den andra partnern, är brottets objektiva sida uppfyllt. Det uppkommer färre
uppsåtsproblem. Han kritiserar häftigt tillämpligheten av dråpbestämmelsen. Ett skäl till
detta är den långa tiden mellan handlingen och döden; redan av rubriken Totschlag framgår
enligt honom att det vid dråp måste vara fråga om gärningar, som leder till döden snabbt.

Bottke företräder en mera traditionell syn på saken; är en gärning livsfarlig och har
gärningsmannen beslutsrelevant kunskap härom, så är det fråga om försök till dråp. Om någon
sätter på en tidsinställd bomb som med erforderlig sannolikhet kommer att explodera om 10
år och som inte kan avmonteras, varför skulle han inte ha gjort sig skyldig till försök till dråp?
I *Bottkes* uppsats *Sinn oder Unsinn kriminalrechtlicher AIDS-Prävention?* ingår bl a också en
intressant framställning av pro et contra diskussionen angående frågan huruvida användningen
av kondom utan att upplysa partnern om HIV-smittan kan verka ansvarsbefriande.

Den tredje deltagaren i diskussionen *Rolf Dietrich Herzberg* bar huvudansvaret för temat.
Han är, tycker jag, en mycket kreativ straffrättstänkare. Hans referat *Die strafrechtliche
Haftung für die Infizierung oder Gefährdung durch HIV* innehåller nya idéer.

En grund till att försök till dråp förlorar sin relevans i sammanhanget hittar *Herzberg* på
den objektiva sidan, i försöksläran. Det grundläggande felet i försöksdogmatiken har enligt
honom varit det att man bara skilt mellan försökshandlingen och den brottsbeskrivnings-
enliga följden. Redan på försöksstadiet finns det emellertid ett slags följd, man måste skilja
mellan försökshandlingen (*Ansetzungshandlung*) och försöksföljden (*Ansatzterfolg*).
Försöksföljden är för handen vid den tidpunkten, då gärningsmannen vid gärningen föreställt
sig att brottet omedelbart kommer att fullbordas. När man smitter ner någon finns det inte
ännu en omedelbar fara för handen för att döden inträffar; det saknas således försöksföljden.
Det är skälet till varför gärningsmannen inte ens i fall av avsiktligt smittande med spruta –
Herzbergs utgångspunkt är ett dylikt fall från Landgericht Duisburg – kan dömas för försök
till dråp.

Tillämpligheten av misshandelsbrott gör *Herzberg* däremot lättare. Problemet med ett
skaderekvirit är orsakssammanhanget (vid fullbordat brott) och uppsåt (både vid försök och
fullbordat brott). *Herzberg* vänder blicken mot "att misshandla." En HIV-positiv person, som
inte har informerat sin partner om sin HIV-smitta vet, att den andra är införstådd med hans
kropp bara till följd av okunskapen om smittan. Denna villfarelse är rättsgottrelevant, då
infektionen är ägnad att förstöra kroppen. Därför uppfyller gärningen kraven på att
misshandla. Detta är fallet också i coitus condomatus. Ett oskyddat samlag uppfyller på
grund av sin livsfarlighet rekvisiten av (fullbordad) Gefährliche Körperverletzung.

I boken ges en omfattande behandling av tematiken "AIDS und Strafrecht." Det att refe-

ranterna inte har en gemensam rättspolitisk inställning till problematiken gör boken rikare. Bilden kompletteras ännu av de omsorgsfullt utarbetade Diskussionsbericht som jag här förbigått. Problematiken behandlas ur kontinental, särskilt ur den tyska rättsordningens synvinkel. Jag saknade anglosaxiska infallsvinklar. De rättsliga frågorna är dock naturligtvis universiella. Folk som sysslar med rättsliga problem kring HIV har nytta av boken.

Jussi Matikkala
Helsingfors universitet

Punishment, Excuses and Moral Development. Edited by Henry Tam. Avebury Series in Philosophy, Aldershot etc. 1996, X + 195 s.

Boken innehåller en rad artiklar kring några ämnen som är centrala för den straffrättsliga teorin. Perspektivet är entydigt brittiskt, vilket är ägnat att öka nyttan för en skandinavisk läsare. Bokens redaktör *Henry Tam* anser att artiklarna kretsar kring tre frågor som alla hör samman med en strävan efter att minska brottsligheten. Den första frågan gäller straffets ändamålsenlighet som brottsbekämpande medel och artiklarna i ämnet har skrivits av *Anthony Duff*, *Stephen Wilkinson* och *Christopher Heginbotham*.

Duff, som på goda grunder kan anses vara en av den moderna straffrättsfilosofins ledande gestalter, förespråkar en medborgarstraffrätt, en straffrätt mera byggd på kommunitarism än på liberalism. Duff betonar medborgarbegreppet, eftersom det tvingar oss att fråga efter vilken straffrätt vi skapar, utdömer och verkställer. Det är inte statens straffrätt utan vår straffrätt som skall användas i en gemenskap där vi har ansvar för varandra.

Teorin grundas på fyra begrepp; ånger (repentance), självkorrigering (self-reform), återställande (reparation) och förlikning (reconciliation). Enligt Duff skall straffet fungera som ett medel att uppnå dessa fyra stadier, som utgör en profan version av den botfärdige syndarens väg mot förlåtelse och upprättelse. Tyvärr fungerar dagens straffrätt inte på detta kommunikativa sätt, men för Duff är idealet ingen ouppnåelig utopi.

Wilkinson diskuterar i sitt bidrag frågan om "ersättning" kan ersätta straffet. I sin argumentation kommer han fram till att ersättningen inte behöver ske i pengar utan kan formas som allmännyttigt arbete, terapi etc. Wilkinson skiljer sig från Duff däri att han inte förutsätter något lidande i reaktionen på ett brott.

Heginbotham tar upp fenomenet PPD, dvs. psychopathic personality disorder (psykopatisk personlighetsstörning). Den brottsling som får diagnosen PPD anses i regel oemottaglig för vård och hålls inspärrad så länge som möjligt. Heginbotham ifrågasätter denna praxis och menar att dylika personer inte uppfattas korrekt av straffrättsystemet.

Enligt Tam handlar artiklarna skrivna av *K W M Fulford*, *Mark Philpott* och *Susanne Uniacke* om straffrättens ansvarsbefriande grunder och om hur samhället skall förhålla sig till denna praxis.

Fulford tar i sin artikel upp ansvar och psykisk hälsa. Enligt honom kräver varje bedömning av psykisk hälsa att värderingar beaktas. Ett centralt kriterium blir patientens egen upplevelse av psykisk sjukdom. I viss mening kan sägas att Fulford vill visa på att uttalanden om psykisk hälsa respektive psykisk ohälsa alltid grundas på en symbios mellan juridik och medicin.

Philpott behandlar i artikeln "Not Guilty, by Reason of Generic Determinism" det genetiska arvets betydelse för det straffrättsliga ansvaret. Man kunde tänka sig att i vissa fall där det i slakten finns en lång rad kriminellt belastade personer anse att en viss person inte

kan klandras för sitt beteende och borde åtminstone få ett lägre straff. Philpott försvarar själv en svag determinism på genetiska grunder. Dagens forskning visar att generna utgör en av flera kausala faktorer vid vissa brottstyper, och enligt honom borde straffrätten på något sätt beakta detta.

Objektet för Uniackes artikel är den straffrättsliga behandlingen av nödtillstånd (circumstantial necessity) som leder till att någon dödar annan för att rädda sitt eget liv. Hon tar sin utgångspunkt i Kants utsaga i "Die Metaphysik der Sitten" att straffrätten inte kan användas eftersom straffhotet saknar verkan. Enligt Kant följer dock inte av straffriheten att handlingen skulle vara rättfärdig (tillåten). Uniacke hävdar nu att straffrätten inte enbart grundas på direkt avskräckning utan även på idén om moraliskt ansvar för vad man gör, vilket innebär att dödande i nödtillstånd inte kan rättfärdigas. Enbart en viss straffflinrande effekt kan hon tänka sig.

Bokens tredje del har den moraliska utvecklingen som tema och författarna är *Theo van Willingburg*, *Tony Skillen*, *Chris Ormell* och *Terence H McLaughlin*. Under rubriken "Criminal and Moral Development: Towards a cognitive theory of moral change" försöker van Willingburg spåra medel för att ändra på förbrytarnas moral; från egoism och kortsynthet till hänsyn och omsorg om medmänniskorna. Författaren lyfter bl.a. fram möjligheten att konfrontera gärningsmännen med konsekvenserna av sina handlingar samt hjälpa dem att inse vilka motiv som styr deras beteenden.

Skillen tecknar alternativ till hur barnens moraliska utveckling skall påverkas i skolan. Enligt honom bör man uppmuntra samarbete, ömsesidighet och kamratskap. Till detta hör också obligatoriskt arbete av social natur.

Ormell är inne på samma linje. Frågan gäller hur man skall underbygga en social moral som innefattar genuina insatser för andra, varvid andra ses som värden i sig, inte som medel för att tillfredsställa egna preferenser. Han efterlyser skolor med ett uttalat moralbudskap och försöker samtidigt konstruera medel för att eliminera risken för konflikt mellan moral-ideologier.

Även McLaughlin är på jakt efter den socialt engagerade medborgaren, en person som är villig att satsa på demokrati och sociala värden. I skolan räcker det inte med att lära ut regelbundenhet utan eleverna bör motiveras att ta ansvar för samhället i stort.

Fästän boken innehåller en rad rätt disparata bidrag är den som helhet läsvärd. Åtminstone aktualiserar flera frågeställningar som är centrala för det straffrättsliga systemets godtagbarhet. Lösningarna är kanske inte helt övertygande men något sådant är väl knappast heller att vänta.

Dan Frände

Helsingfors Universitet

Rudolf Brunner & Dieter Dölling: Jugendgerichtsgesetz. Kommentar. 10. neubearb. Auflage. Walter de Gruyter Verlag 1996, XX + 817 pp. ISBN 3-11-015117-0.

Ofte åbner læsningen af et værk om fremmed ret øjnene for ens eget retssystems ejendommeligheder, når man bliver klar over, at vore egne løsninger ikke er de eneste tænkelige. Dette gælder i høj grad det i det recenserede værk skildrede spørgsmål om den strafferetlige, herunder sanktionsmæssige, og straffeprocessuelle behandling af sager imod unge lovovertrædere. Hos os kan særregler tælles næsten på én hånd, og de er endog blevet færre i de senere år. Ungdomsfængsel er forlængst afskaffet, fra 1. januar 1997 også – en reform,

som jeg selv har anbefalet kraftigt i ord og skrift – nødvendigheden af forældresamtykke i tilståelsessager efter Rpl. § 925, således at der ikke resterer væsentligt mere end Strfl. § 81, stk. 1, om begrænset gentagelsesvirkning, § 84, stk. 1, nr. 2, og stk. 2 om eventuel straffnedsættelse eller straffbortfald for mindreårige under 18 år og det absolutte forbud mod højere straf end fængsel i 8 år og § 91, stk. 2, om fakultativt valg af mildere strafarter for unge under 21 år samt Rpl. § 722, stk. 1, nr. 2 og 3 om tiltalefrafald, § 730, stk. 1, om værgens adgang til at vælge en forsvarer og til selv at bistå den mindreårige sigtede og endelig kravet om værgens godkendelse af vedtagelse af bøde eller erstatning. Den klart mildere behandling af unge i praksis er netop kun et spørgsmål om praksis, men ikke et udslag af et ændret overordnet regelsæt.

I Tyskland har man derimod i flere generationer haft en særlig Jugendgerichtsgesetz indeholdende et separat straffsystem spændende fra opdragelsesforanstaltninger over tugtemidler (incl. ungdomsarrest) til ungdomsstraf helt op til 10 års frihedsberøvelse (§ 18), derhos en særlig procesmåde i sager om unge lovovertrædere, endog særskilte ungdomsretter med separate Jugendrichter, Jugendstaatsanwälte, og særlige domsmænd, "Jugendschöffen" (§ 33 a, krav om én mand og én kvinde som domsmænd i den enkelte sag). Særreguleringen omfatter ikke blot mindreårige på 14-17 år incl. (i Tyskland er den kriminelle lavalder 14 år mod hos os 15), men også unge på 18-20 år, såfremt den anklagede efter en samlet vurdering af personligheden udviklingsmæssigt må sidestilles med en mindreårig eller overtrædelsen må anses som en ungdomsforsyndelse efter dens art, omstændigheder eller bevæggrunde (§ 105).

Hensynet til *opdragelsestanken* og -formålet går som en rød tråd igennem loven og kommentaren og har i mange år været den herskende ideologi. Allerede ved den første Jugendgerichtstag i 1909 udtalte en deltager (cit. p. 300): "Wir fühlen uns am meisten in den Lücken des Gesetzes wohl und richten uns dort zugunsten unserer Jugendlichen ein." Det possessive pronomen viser tydelig idealismen – i det hele er gode citater, også af retspolitisk art, medvirkende til at gøre værket mere interessant, end den blotte og bare ordkommentering ville have været. Førsteforfatteren, der selv deler den idealistiske holdning og direkte påberåber sig et langt livs erfaringer (p. 304), må dog slå koldt vand i blodet og fremhæve, at dommere og statsadvokater ikke må afvige med viden og vilje fra gældende ret, ej heller under påberåbelse af lovens ånd, efter anmelderens opfattelse et selvfølgeligt krav. Lovens krav om opdragelsesmæssig ekspertise og erfaring hos ungdomsdommere og do. anklagere (§ 37) udtrykker tydeligere end nogen anden bestemmelse denne fornemme holdning.

Inden jeg går ind på enkeltheder, vil jeg dog udtrykke min generelle skepsis over for særregulering og måske allermest en særlig karriere for dommere og anklagere på dette område. Med inderligt ubehag og kun delvis afstandtagen citerer forf. (p. 303) en ondskabssfuld bemærkning fra forfatteren Middendorff i 1953 om embederne som ungdomsdommere som Askepot-stillinger ("Aschenputtelstellen") for mindre dygtige eller unge, hyppigt udskiftede embedsmænd, og jeg kan ikke se rettere end, at en lignende specialisering i Danmark kunne medføre en tilsvarende udvikling, rent bortset fra at det ville være en praktisk umulighed i et retssystem med forholdsvis få dommere og anklagere og allermest i et system med en eller ganske få dommere i det store flertal af retskredse. I øvrigt ses også i den tyske lov (§ 33) vanskeligheden eller umuligheden ved at få plads til en ungdomsret i hver retskreds, således at det kan blive nødvendigt at lade én ungdomsret dække flere retskredse, ikke blot den "Amtsgericht", hvor den er beliggende. Det er lidt uheldigt at begynde med en lang rejse til tingstedet, når formålet i øvrigt er jævnhed og afkald på skræmmende formaliteter. Indskrænkningen af formaliteter har dog sin begrænsning. Kun ved forenklet

rettergang i ungdomsretten er dommeren berettiget til at undlade at bære kappe (p. 566); der er i teorien fremsat ønske om at undlade kappe i samtlige sager for ungdomsdomstol. Forf. antyder i den meget stofnættede introduktion en samtale "omkring det runde bord" som en erstatning for formel domsforhandling (p. 37), men er selv klar over den formentlig afgørende modforestilling, nemlig overgangen fra en venlig samtale til det øjeblik, hvor en "partner" statuerer en straf.

Den særlige procesgang for sager imod unge lovovertrædere omfatter to uhyre vigtige regler, §§ 45 og 47, om udvidet mulighed for *tiltalefrafald* eller "*diversion*", som det kaldes i kommentaren, om end naturligvis ikke i lovens tekst. Der ses en meget betydelig svækkelse af det klassiske tyske legalitetsprincip i sager efter loven om ungdomsretter. Ikke mindre end 62% af disse sager afgjordes i 1991 efter disse regler, en stigning fra 44% i 1981 (p. 374, på dette som på mange andre punkter giver kommentaren fortrinlige statistiske oplysninger). NB det er ikke nødvendigvis et rent tiltalefrafald uden videre, men anklage-rens eller dommerens konstatering af, at passende opdragelsesforanstaltninger allerede er gennemførte eller i det mindste indledte, ligesom systemet er yderligere smidiggjort ved en mulighed for at udsætte sagen på igangsætning af sådanne foranstaltninger. Forf., som selv synes at bifalde udviklingen med visse forbehold, om end de, som sig hør og bør i lovkommentarer, udviser tilbageholdenhed ved fremdragning af egne synspunkter, fortier ikke den kraftige modvilje hos en del af de kriminologiske forfattere, idet kritikken ikke udtales af "lov-og-orden" – tilhængere med krav om egentlig straf, men fra den mere radikale fløj, som ønsker mindst mulig indgriben, "im Zweifel weniger" (p. 374 ff.). Synspunktet er, at de lempeligere sanktioner snarere medfører en udvidelse af den sociale kontrol end en reel lempelse, idet mange tilfælde, som behandles efter disse regler, tidligere ville være henlagt uden videre som de bagateller, de er. Der er måske noget om det. En mere summarisk procesform opsuger formentlig mange småovertrædelser, hvor anklagemyndigheden tidligere veg tilbage fra det store apparat og derfor henlagde dem efter en måske overliberal bedømmelse af bevisvanskelighederne.

Et godt dansk eksempel er afskaffelsen af domsmandsbehandling i 1973 i sager efter straffelovens § 287 om de mindre berigelsesforbrydelser. Som gammel practicus har jeg en vis formodning om, at mange små politisager for butikstyveri og lign. imod benægttere nu fremmes med afhøring af typisk butiksdetektiven og et lille antal dagbøder ved fældende dom, som tidligere ville være blevet opgivet.

Forenklet procesform og mildere sanktioner kan også skabe faktisk lighed for retten på et område, hvor dommernes modvilje imod strenge straffe tidligere kunne medføre dubiose frifindelser i adskillige, men ikke alle sager. Det bedste danske eksempel er indførelsen af betinget frakendelse af førerretten og en forenklet procesform af sager om alvorlige kørselsfejl, hvor reglerne om ubetinget frakendelse af førerretten for 6 måneder i tilfælde af "groft uforsvarlig kørsel" indtil 1975 medførte mildest talt vaklende praksis. Afskaffelsen af juriesen i Norge i sager om uagtsomt manddrab i færdselssager i 1988 har haft den samme virkning (jeg har omtalt begge fænomener i Juristen 1994, p. 39 ff.).

Jeg kan ikke anerkende kritikken på dette punkt. Mere plausibel er kritikken om uensartethed i praksis; de statistiske oplysninger viser endog betydelige regionale forskelle i anvendelse af tiltalefrafald. Man kan ej heller bortse fra, at § 45, som tillægger anklagemyndigheden afgørelsen, i stort og måske betænkeligt omfang flytter, hvad der burde være domsmagt, fra dommerne til den udøvende øvrighed – i Danmark kræver tiltalefrafald *med* vilkår jo indenretlig tilståelse og dommerens godkendelse af vilkåret, formentlig den principielt rigtige løsning. Omvendt har dog forf. (p. 384) ret i, at der ikke er reel risiko for, at

uskyldige købslår om en billigere foranstaltning ved en utroværdig tilståelse; efterforskningen skal jo være afsluttet, inden afgørelsen om tiltalefrafald tages, og en ordentlig anklager vil da have et betryggende grundlag for bedømmelse af tilståelsen. Om dette punkt vil jeg sluttelig kun sige, at jeg kun har kunnet antyde blot en ringe del af den uhyre grundige og veldokumenterede fremstilling. Hvis forf. i stedet for citering i teksten i parenteser anvendte fortløbende fodnoter, ville selv firecifrede tal måske ikke forslå.

Rettigheder for *forældre og værger* eller direkte oversat "den opdragelses-berettigedes stilling" er mere udstrakt i tysk end i dansk ret (lovens § 67). Som et enkelt grelt, men illustrerende eksempel forekommer det meget vidtgående, at det var nødvendigt at få forfatningsdomstolens afgørelse for tilladeligheden af politiafhøring af en mindreårig uden hans faders overværelse i et tilfælde, hvor faderen var medsiget i samme sag (p. 509). Jeg tror ikke, at mange danske advokater ville bryde sig om at lægge navn til en så kværlatorisk klage.

Lovens regler (§ 68) om nødvendigt *forsvar* er fornuftige nok: Den mindreårige har krav på forsvar, 1° når en voksen sigtet ville have haft det, 2° når værgens rettigheder suspenderes (dette har en vis lighed med den nylige danske reform om ophævelse af kravet om forældre-samtykke i § 925-sager; jeg har sympati for en regel om obligatorisk forsvar i disse sager), 3° når der opstår spørgsmål om anstaltsanbringelse som led i personundersøgelse, 4° når varetægtsfængsling eller tvangsmæssig anbringelse i psykiatrisk hospital eller afvænningsanstalt kommer på tale, og den sigtede er under 18 år.

Her må indskydes, at tysk generel straffeprocess ikke, modsat vor retsplejelov, har obligatorisk forsvarermedvirken i alle grundlovsforhør. Understregningen af 18 år-grænsen betyder også, at de 18-20 årige ikke nyder godt af reglen.

Kommentaren og de mange henvisninger til den teoretiske debat samt retspraksis viser et, som det synes, uløseligt og utilfredsstillende dilemma. I praksis synes mange forsvarere at mangle specialkundskaber i reglerne om unge lovovertredere. En mindreårig sigtet kan tiltrænge hjælp i højere grad end den voksne, men omvendt skal bagateller ikke pustes op. Flere forfattere advarer direkte imod at indføre et konfrontationsklima i disse sager og går så vidt som til at forudse en uensigtsmæssig udvidelse af forsvareres deltagelse i en periode præget af mindre fødselsårge og omvendt et stigende antal advokater (underforstået, på jagt efter nye arbejdsområder, p. 517). Forsvarerrollen er i det hele omstridt; med et noget anstrengt, men dog præcist sprogbrug er det problemet om det momentane minimum over for det prognostiske optimum – nuvel, som dommer ville jeg have fuld forståelse for, at forsvareren plaiderer for den mindst indgribende løsning, jeg skal nok forsøge at falde ned på den rigtigste alligevel!

Dommerens arbejdsområde er langt større i détaillen end for den tilsvarende danske dommer, både materielretligt og processuelt, og efter læsning om disse kolossale arbejdsopgaver i snart sagt hver eneste sag trækker jeg alle ironiske bemærkninger tilbage om det meget store antal dommere i Tyskland i forhold til hos os (statistiske oplysninger har med korrektion for befolkningstallet vist ca. fem gange så mange dommere i Tyskland som i Danmark, måske mindre grelt, når vore dommerfuldmægtige og retsassessorer indregnes). Dommeren skal i høj grad træffe afgørelse i enkeltheder om arten af opdragelsesforanstaltninger (§ 10, især p. 119 ff.). Han skal foretage grundige overvejelser og undersøgelser om den mindreåriges betalingsevne ved afgørelse om økonomiske vilkår (§ 15), enten erstatning til offeret eller ydelse til et samfundsnyttigt formål – det ses, at bøden ikke indgår som vilkår, igen modsat dansk ret; med klart idealistisk holdning anføres (p. 155), at man skal undgå et indtryk af, at alt kan udlignes med penge. Naturligvis skal dommeren

ikke selv virke som personundersøger i marken; der indskydes en særlig Jugendgerichtshilfe, en slags kriminalforsorg for unge (§ 38, jeg har i NTFK 1995, p. 170, anm. et værk om denne særlige institution, som ikke har noget direkte dansk sidestykke). Domsskrivningen må også være tungere end for danske dommere: Når feltet af mulige afgørelser er så stort og detaljrigt, må begrundelsespligten vokse tilsvarende (§ 54, især p. 437). Med Storm P. vil jeg sige, at det er svært at spå, især om fremtiden, men det er lige netop, hvad der kræves af tyske dommere; også betingelserne for en betinget dom (§ 21) synes langt vanskeligere at udrede end hos os. Og det må hele tiden erindres, at tyske appelretter (modsat hos os) udviser strenghed over for manglende eller ufuldstændige begrundelser.

Dommeren er leder af fuldbyrdelsen (§ 82), ikke som hos os politimesteren. Også afgørelsen om, i hvilket omfang sagsomkostninger bør pålægges den dømte, påligger dommeren (§ 74, især p. 551) – meget muligt en mere tilfredsstillende ordning end i dansk praksis, hvor muligheden for nedsættelse af den principielle pligt til godtgørelse af sagsomkostninger efter Rpl. § 1008, stk. 4, 2. pkt., både er meget snæver og anvendes meget (for?) sjældent, således at de nødvendige korrektioner må overlades til politimesterens mere formløse afskrivning af uerholdelige beløb, hvor en begrænsning i dommen eller bedre en senere beslutning til et realistisk beløb, som til gengæld inddrives med strenghed, kunne være at foretrække. Endelig har den tyske dommer kompetence til at slette en domfældt – NB kun i de alvorlige sager, som er afgjort ved den strengeste sanktion, Jugendstrafe – fra strafferegistret, når han er overbevist om, at den dømte “sich ... durch einwandfreie Führung als rechtschaffener Mensch erwiesen hat” (§ 97), ikke blot på begæring, men endog ex officio. Jeg kan ikke indse fornuften i en sådan detaljregulering; absolute tidsfrister må her være tilstrækkelige.

Den forurettedes stilling forekommer mig noget tvivlsom. På den ene side fremdrager den tyske lov hensynet til den forurettede, og “Täter-Opfer-Ausgleich” fremhæves i lovteksten (§ 10) og anvendes tilsyneladende i vidt omfang i praksis (særlig p. 125 ff.). På den anden side forekommer det betænkeligt, at opdragelsestanken fremhæves så kraftigt på bekostning af den forurettedes rettigheder. Endog den forholdsvis nylige lov om offerbeskyttelse fra 1986 forsøger forf. at reducere, således at hensynet til opdragelsestanken forbliver primær. Genoprettelseshensynet begrænses ved det stadig gentagne hensyn til den skyldiges betalingsevne, “nach Kräften”, “sich zu bemühen”. Det er konsekvent, at adhæsionsprocessen er afskaffet i sager imod mindreårige (§ 81), endog så vidtgående, at hvis dommeren beslutter at anvende de særlige strafarter også for en sigtet i alderne 18-20 år (§ 105), medfører det også anvendelse af en stor del af procesreglerne, herunder forbud imod adhæsionsprocessen (§ 109), efter min opfattelse en aldeles urimelig tilsidesættelse af den forurettede.

Sagstempoet er et andet karakteristisk problem. Fremskyndelse af sager imod unge lovovertrædere er klart ønskværdigt, men de netop i disse sager påbudte grundige personundersøgelser trækker uundgåeligt den modsatte vej. Som før med adhæsionsprocessens bortfald er det på ny konsekvent, at de særlige regler om “Strafbefehl” og “beschleunigtes Verfahren”, hvorved man i den generelle straffeprocess har forsøgt at komme udenom nogle af flaskehalsene i de mindre og de klare sager, er udelukkede her (§ 79), men sagsbehandlingen bliver unægtelig ikke hurtigere heraf. Derimod åbner loven mulighed for en særlig forenklet proces (§§ 76-78) for mindre sager med forventning om mindre indgribende foranstaltninger. Det er vanskeligt at sige, hvor meget det vil hjælpe; i den ene ende af spektret er § 45 formentlig bedre egnet for bagateller, og for komplicerede sager synes den forenkledte procesform udelukket. Loven kræver også, at udfindelsen af sandheden ikke lider, og adgangen til forsvarer og reglerne om værgers medvirken er uændret. Jeg har svært ved

at se, hvad der resterer af forenkling – det skulle lige være, at man måske vil tolerere kortere domsskrivning (p. 568), men det vil jeg nu se, inden jeg tror det.

Den dømte må vælge mellem “Berufung” (bevisanke) og “Revision” (anke på formalia), § 55, og når man betænker, hvor mange muligheder tysk procesret giver for at anfægte straf-fedomme, kan indskrænkningen til ét og kun ét middel måske bevirke en mærkbar fremskyn-delse af sagerne.

Omvendt må selve eksistensen af to parallelle retssystemer med de deraf følgende *afgrænsningsvanskeligheder* medføre betydelige forsinkelser, tænk blot på problemerne ved en flerhed af tiltalte inden for forskellige aldersgrupper eller, selv når der kun er én sigtet, en flerhed af straffbare forhold begåede både før og efter en relevant aldersgrænse – hos os skal vi kun bekymre os om 15 års grænsen (i en af mine første sager som politifuldmægtig imod en 31. december født dreng, som fejrede sin 15 års fødselsdag og nytåret med et or-gie af hærværk i det idylliske Ærøskøbing, måtte jeg passe på med alene at inddrage de postkasser m.v., som han bevisligt havde baldret efter nytårsslagene). Loven har valgt den konsekvente og formentlig rigtige løsning, at ved valget af sanktionsart foretages en “Schwerpunkt”-afvejning (§ 32), d.v.s. afhængig af, om de alvorligste overtrædelser er begåede før eller efter den relevante aldersgrænse, medens processuelt ungdomsretterne i deres egenskab af specialretter altid er kompetente ved forening af sager imod mindreårige og voksne, uanset de enkelte forholds vægt (§ 103). Det skaber naturligvis nye problemer, således er det åbenbart, at den ikke-mindreårige sigtede ikke må stilles ringere, end hvis sagen behandledes i den ordinære ret; til en vis grad kan problemerne løses ved udskilning. Spionagesager og sager om alvorlig økonomisk kriminalitet (hvor tysk ret modsat dansk har særlige “Wirtschaftsstrafkammer”) behandles ikke ved ungdomsret.

Det vanskeligste afgrænsningsspørgsmål er utvivlsomt rubriceringen af *de 18-20 årige*, en gruppe, som ikke har nogen særbetegnelse på dansk, men i det tyske retssprog konsekvent kaldes *Heranwachsende*. Hvor straffelovens § 91, stk. 2, er den eneste særrregel hos os, endog begrænset ved forudsætningen om sagens pådømmelse i første instans inden overskridel-sen af aldersgrænsen, åbner den tyske lov, som før nævnt, mulighed for inddragelse af en sigtet tilhørende denne gruppe i den væsentligste del af systemet for mindreårige, både med hensyn til sanktionsart og processuelt. Den 18 pp. lange og beundringsværdigt omhygge-lige kommentar til den relevante bestemmelse (§ 105) viser, hvor svært det kan blive at finde ud af, hvordan og for hvilket forum disse sager skal behandles, og at afgørelsen formentlig først kan træffes efter en indgående undersøgelse af personligheden. Anklagemyndighedens valg af adressat ved sagens fremsendelse kan ikke fritage dommeren – hverken i den ordi-nære strafferet eller ungdomsretten – for en selvstændig vurdering *ex officio*. Den proces-suelle kompleksitet forekommer den danske anmelder overvældende; der skal votes sær-skilt og forlods om modenheds- og kompetencespørgsmålet, og begrundelseskravene er endog i blotte færdselssager betydelige. At et grundigt og samvittighedsfuldt værk som det foreliggende eller en tilsvarende “Grosskommentar” er en simpel nødvendighed for enhver tysk dommer, som ikke vil se en stor del af sine domme omstødt efter “Revision”, og at en pragmatisk oplært dansk dommer ikke ville kunne overleve i et sådant system uden en lang og smertefuld omskoling, er åbenbart.

En interessant særrregel er muligheden for at behandle visse sager, særlig volds- og sædelighedssager med *børn som forurettede* ved ungdomsret, her benævnt *Jugendschutz-kammer* (p. 756 ff., som et anhang til loven). Her foreligger dobbeltkompetence, idet den ordinære strafferet bevarer kompetencen. En formentlig ønskværdig konsekvens er, at ungdomsrettens bedre muligheder for lukkede døre anvendes. Gennemgangen af praksis

viser, at nok spiller sagkyndige som psykiatere og/eller psykologer – jeg skal vogte mig for at give nogen gruppe primat, idet der synes at herske strid mellem faggrupperne om, hvem der er bedst egnet – en rolle i disse sager, men dommeren har det endelige ansvar for udfindelsen af sandheden; at den dommer, som måtte være uenig med den sagkyndige, både skal gengive hovedpunktet i dennes erklæring og nøje begrunde sin egen stilling, følger af sig selv, men der skulle højesteretsdom til at fastslå det (p. 764).

Højesteretspraksis (altså Bundesgerichtshof) om *børnevidners fritagelsesret* i sager imod nærtstående og om *værgens tilladelse til vidneforklaring* er righoldig og viser retsstillingskompleksitet på dette punkt (p. 765 ff.). Her vil jeg blot nævne, at vidnet skal forstå – og af dommeren belæres om – at sagen handler om, at den tiltalte kan have begået noget forkert, som kan medføre straf, men ikke om konsekvenserne i enkeltheder, en ganske vanskelig afvejning. Nødvendigheden af værgens tilladelse til, at barnet afgiver forklaring – NB ikke generelt, men når en fritagelsesgrund foreligger – omfatter også en pligt til belæring af værger, og en uden sådan belæring afgiven forklaring må ikke benyttes som bevis. Forklaringer, afgivne af vidnet i en sag om forældremyndighed, må ikke anvendes som bevis i straffesagen, hvis fritagelsesgrunden nu gøres gældende af vidnet eller værger. Generelt viser både lovens regler – her den generelle StPO, ikke den særlige Jugendgerichtsgesetz – og retspraksis om vidnereglerne en vægtning til gunst for den tiltaltes retssikkerhed og til skade for opklaringen af overgreb imod børn, som i hvert fald denne anmelder finder urimeligt vidtgående.

Som det ses, indeholder det særlige tyske ungdomsretssystem mange tankevækkende elementer. Nogle kunne med held overføres til os, men det er fortsat min opfattelse, at forbedringer vil kunne rummes i et enhedssystem som det danske uden dobbelte love og institutioner og tidkrævende afgrænsningsproblemer. Jeg er ganske klar over, at min egen opvækst og mit lange virke i et modsatrettet system formentlig i afgørende grad har farvet min konklusion, som derfor må tages cum grano salis.

Peter Garde

Hillerød kriminalret

Magnus Matningsdal: To-Instansreformen. Universitetsforlaget, Oslo, 1996. ISBN 82-00-22634-4. 151 pp. 198 Nkr.

Denne tætte og koncise lille bog, oprindelig en serie forelæstninger for dommerne ved de to lavere instanser, giver trods det korte format en meget grundig orientering om, hvad forfatteren ikke viger tilbage fra at kalde den mest indgribende ændring i norsk straffeprocessiden 1887, vigtigere end endog selve den ny lov af 1981, nemlig reformen af anke reglerne ved udskiftningen af Høyesterett med lagmannsretterne som den normale ankeinstans, ved udvidelsen af ankeadgangen, herunder indførelse af bevisanke i de gamle jursager, og ved den radikale omdannelse af juryen til en ren ankeinstans i de største sager.

Reformens fædre var på det rene med, at en uindskrænket ret til anke i alle sager ville medføre en overbelastning af retsvæsenet, og forf. er ganske enig. Også mundtligt over for mig har forf. understreget, at hans argumentation ikke er økonomisk, men straffeprocessuel: For mange udsigtsløse ankesager medfører forsinkelser af alle sager. Jeg vil gå et skridt videre og anføre, at også kriminalpolitiske grunde taler for en begrænsning af ankeadgangen; skal straffen have betydning, må den komme hurtigt. Stortinget synes ikke at have haft betænkeligheder ved vidtgående regler om summarisk afvisning af håbløse anker samt en

generel afvisning af en ankeret i bødesager uden ankeinstansens forudgående tilladelse hertil, hvor det danske Justitsministerium ikke har kunnet få Folketinget til at vedtage en meget beskeden indskrænkning af ankeadgangen i de mindste bødesager uden samtidigt løfte om at fjerne tænderne fra den ny regel ved en overordentlig liberal bevillingspraksis. Danmark indtager på dette punkt en åbenbar og efter min opfattelse beklagelig særstilling i Norden (jeg må dog erkende, at det forhold, at ikke-udnævnte dommere pådommer en meget stor del af netop de mindre bødesager, er et argument imod en for håndfast afvisning af retten til anke i disse sager).

De norske løsninger og det recenserede værk viser, at det uden for bødesagerne er meget vanskeligt at opstille regler, håndfaste nok til at eliminere de mange håbløse sager straks (henholdsvis ændre dommen i tiltaltes favør i de lige så klare sager i spektrets modsatte ende) og dog fintmaskede nok til at opfange de værdige sager. Det er f.eks. nødvendigt at have en mulighed for omgørelse af et første afslag af domfældtes anke, da det ikke kan udelukkes, at den først anførte ankegrund var håbløs, mens en anden kunne være mere brugbar. Lovens løsninger er ikke umiddelbart nemme, men de synes dog at være til at leve med, og end mere med denne nye vejledning til de norske dommere.

Habilitetsspørgsmål opstår unundgåeligt i forbindelse med et system, hvor anker behandles i to omgange, særlig fordi nægtelse af anketilladelse eller afvisning af anken kræver énstemmighed (af tre). Forf.s løsning (p. 120 ff.), som jeg er helt enig i, er at ved afgørelsen af bødesager, hvor lovens udgangspunkt er afskæring af anke, medmindre særlige grunde tilsiger det modsatte, bliver ingen dommer inhabil, hvad enten han voterer for eller imod anketilladelse, medens i andre sager, hvor lovens udgangspunkt er ret til anke, medmindre retten "finder det klart at anken ikke vil føre frem", den dommer, der voterer for afvisning, vil være inhabil ved en senere egentlig ankesag. Forf. drøfter, om selve det forhold, at en dommer nødvendigvis må sætte sig grundigt ind i akterne inden voteringen om ankeadgang, kan skabe inhabilitet, men afviser det med rette.

Norge har som Danmark opdelingen i bevisanke og strafanke eller, som det hedder der, fuldstændig ctr. begrænset anke, en sondring af stor praktisk betydning i Norge, hvor efter en yderligere lovændring i 1995 lægdommere kun virker i anken ved fuldstændig samt ved begrænset anke i sager over nævningegrænsen, ellers ikke, da man synes at frygte uensartet strafudmåling ved domsmænds medvirken, en frygt jeg ikke deler. Reglerne om "avsiling" – "filtrering" er nok den mest rammende danske oversættelse – medfører ikke sjældent, at fuldstændig anke afvises, medens begrænset anke tillades. Et enkelt punkt forekommer en dansk uforståeligt, ja direkte forkert. Hvis tiltalte dømmes for f.eks. hastighedsoverskridelse – 80 km/t tilladt, 127 km/t kørt ifølge tiltalen – imod sin totale benægtelse, er hans anke med påstand om frifindelse en fuldstændig anke, men hvis han erkender at have kørt med 85 km/t, er det kun en begrænset anke, idet han har anerkendt subsumptionen. At behandlingen af denne ankesag vil medføre en lige så betydelig bevisførelse, som hvis han hævder at have kørt 75 km/t, og at forskellen i reaktioner er meget betydelig – 127 km/t kan meget vel medføre ubetinget fængsel, medens 85 km/t måske ikke engang medfører bøde – ændrer ikke resultatet. Den vigtigste praktiske konsekvens er sagens fremme uden lægdommere i tilfælde af blot den mindste erkendelse inden for samme subsumption. Norsk ret er simpelthen ulogisk på dette punkt.

Forf. fremdrager p. 64 f. et punkt, hvor han under tvivl lander på en løsning, som jeg ikke kan tiltræde, i øvrigt det eneste punkt hvor jeg er uenig med forf., nemlig hvor tiltalen i første instans gælder en forbrydelse over nævningegrænsen, f.eks. forsægtigt drab, og hvor tiltalte frifindes for drab, men findes skyldig i f.eks. uagtsomt drab, som er under nævningegrænsen.

Tiltaltes anke med påstand om pure frifindelse – jeg forudsætter, at anklagemyndigheden for sin del ikke anker – vil forf. behandle efter de mest vidtgående regler, d.v.s. at tilladelse til anke er uforuden, og vigtigst, at ankesagen behandles med jury (p. 117). Særlig den sidste konsekvens finder jeg overflødig: Tiltalen og påstanden i det øjeblik, hvor der kan blive tale om jursag, burde være det afgørende kriterium, ikke en tidligere, nu forladt tiltale.

Bogen er uundværlig for den norske praktiker, men også af største interesse for den ikke-norske processualist.

Peter Garde

Kriminalretten i Hillerød

Kleinknecht/Meyer-Gossner: Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen. Becksche Kurz-Kommentare. 43. Aufl. Verlag C. H. Beck, München 1997, ISBN 3-406-42573-9. liv + 1898 pp. 118 DM.

Tysk straffeprocess stiller strenge krav til dommerne med hensyn til både sagsbehandling og domsbegrundelser, og de mange eksempler på ophævede og hjemviste afgørelser i domssamlinger og juridiske tidsskrifter demonstrerer tydeligt behovet for ordentlige vejvisere gennem minefeltet. Det er vanskeligt at forestille sig en bedre og klarere sådan vejviser end det recenserede værk, som i A5-format, men med tæt skrift, indeholder en overvældende stofmængde. Fra min brug af tidligere udgaver er det min erfaring, at doms- og litteraturhenvisninger til et næsten hvilket som helst spørgsmål giver perfekt mulighed for at udfinde tysk rets stilling til det pågældende punkt. Efter værkets omfang er prisen særdeles moderat.

En dækkende anmeldelse er efter sagens natur umulig, men jeg vil dog fremhæve hovedlovens § 261 med "Freie Beweiswürdigung", hvor tolv tætte og sprogligt komprimerede sider viser, at bevisbedømmelsen bestemt ikke er særlig fri. Afsnittet om forbudte beviser behandler først og fremmest tiltaltes fuldstændige tavshed, som ikke må komme ham til skade som bevis, idet dog mange citerede afgørelser viser, at den anklagede sagtens kan sige en del, uden at hans tavshed om hændelsesforløbet ophører med at blive regnet som fuldstændig. Partiel tavshed og skiftende forklaringer er derimod anerkendt som bevis i andre sager. Også uskyldsformodningen, in dubio pro reo, behandles grundigt i kommentaren til samme bestemmelse i alle facetter, herunder princippets uanvendelighed i juridiske spørgsmål. Udover de klassiske spørgsmål kan fremhæves de nye regler om DNA-beviset i §§ 81 a, c, e og f, hvoraf særlig fremgår, at materialet kun må anvendes i en verserende sag d.v.s. at et DNA-kartotek ikke vil være lovligt, og § 127 b om en ny fængslingsgrund ved beslutning om fremskyndet behandling og samtidig begrundet frygt for tiltaltes udeblivelse fra domsforhandling.

Blandt de vigtige bilove kan fremhæves udvalgte dele af den Europæiske Menneskeretskonvention, særlig art. 6, hvor kommentaren ikke så meget opregner afgørelserne fra retten i Strasbourg som snarere tyske afgørelser, hvor konventionen er anvendt eller dog påberåbt, f.eks. at retten til underretning om sigtelsen "på et sprog, som han forstår", omfatter oversættelse af anklageskriftet, men ikke af akterne eller væsentlige dele af disse. I denne lovkommentar er sammenholdelse med dansk ret af særlig interesse. De udførlige retningslinier for anklagemyndighedens sagsbehandling, nærmest svarende til den norske påtaleinstruks, bør også fremhæves.

Som et sidste eksempel på grundigheden: Under omtalen af, hvor langt forsvareren kan

gå i sin berettigede ensidige varetagelse af den anklagedes tarv, citeres først syv forfattere til støtte for den opfattelse, at forsvareren ikke har ret til at lyve, derpå en afvigende ottende artikel fra 1992 og sluttelig en afvisning af denne fra 1995. Beundringsværdigt, men samtidig må en dansk glædes over, at det mere fredsommelige processuelle klima i dansk strafferechtspleje ikke inspirerer danske forfattere til behandling af dette spørgsmål.

Peter Garde

Kriminalretten i Hillerød

Maaseide, Kristin: Narkotikadebattens retorikk, Institutt for kriminologi Stensilserien nr. 86. 1997.

Bauman, Zygmunt: The poor: Unneeded, unwanted, forsaken and The Holocaust's life as a ghost og *Bauman, Janina: Moral choices at the Time of the Gas Chambers*, Institutt for kriminologi Stensilserien nr. 87. 1997.

Eriksen, Siv Marie: Rus og fellesskap. Et lite innblikk i housemiljøet, Institutt for kriminologi Stensilserien nr. 88. 1997.

Igjen slippes tre nye publikasjoner i institutt for kriminologis stensilserie. To av disse er studentarbeider som omhandler sider ved narkotikaspørsmålet i Norge.

Maaseides essay "Narkotikadebattens retorikk" gir en avbalansert fremstilling av debatten i norsk presse om narkotikapolitikken våren 1996. Hun viser hvor vanskelig det er å forsøke å gi uttrykk for et mer sammensatt og nyansert syn på narkotikapolitikken i Norge. Språket og ordene som benyttes fanger. Enten er man for eller imot det politisk korrekte syn på kontrollen av disse stoffer.

Zygmunt og Janina Baumans artikler er trykket opp i forbindelse med Zygmunt Baumans tildelingen av æresdoktorat ved universitetet i Oslo i september 1997. I den forbindelse holdt Zygmunt to forelesninger og Janina en som er trykket i denne stensilen. Bauman utdyper i artiklene sentrale tema fra hans forskning om holocaust og den rasjonelle, industrielle løsning på håndteringen av sosiale problemer.

Eriksens "Rus og fellesskap" er en mellomfagsavhandling i kriminologi. Eriksen var med i en guttegjeng i housemiljøet og har i løpet av noen travle uker studert miljøet fra innsiden. Eriksen er en våken iakttagere, hun gir en levende fremstilling av en ungdomskultur de færreste over 30 kjenner fra annet enn mediaomtale. Hva avhandlingen måtte mangle i teori og analyse tar den igjen i forståelse og innlevelse.

Stensilene koster kr. 35 pr. hefte og kan bestilles fra institutt for kriminologi ved universitetet i Oslo, Postboks 6872, St. Olavs plass, 0130 Oslo.

Paul Larsson